

Kostyál László

Gácsi Mihály grafikai világáról

Gácsi Mihály 2001-ben hetvenöt éves lenne, de már tizennégy éve, 1987 egy szürke januári reggelén végleg kiesett kezéből a metszőkés. Ecsetet is mondhatnánk persze, hisz grafikai mellett festményeiről is ismerték és kedvelték. Mindazonáltal úgy véljük, hogy – bár Gácsi érzékeny, igényes festő volt – életművében a mélyebb tartalmat, korának szánt figyelmeztetését, a világról vallott felfogását elsősorban grafikai hordozták.

E grafikai világ lapjait azonban itt és most nem a művészpálya kronologikus rendbe állított állomásai köré csoportosítjuk. Rendező elvként a tematika szolgál, vagyis nem fejlődési ívet, hanem keresztmetszetet próbálunk felvázolni. Nehézséget jelent, hogy néhány lapról nem könnyű megállapítani, hová sorolható. Előre bocsátjuk továbbá, hogy egyes témakörök olykor egy-egy alkotói periódust is jeleznek, vagyis időrendileg meghatározottak. Az alábbi (időrendiséget nem tükröző) csoportok bizonyos mértékig természetesen önkényesek, azonban jól tükrözik egyik oldalról a művésszel szemben támasztott tematikai igényeket és elvárásokat (megrendelés), másik oldalról mélyebb mondanivalóját, kedvtelését, humorát.

- I. Tájképek.
- II. Portrék.
- III. Illusztrációk.
- IV. Ex librisek.
- V. Ironikus önarcképek – újévi üdvözetek.
- VI. Történelmi és bibliai témájú ábrázolások.
- VII. Drámai, groteszk jövőképvíziók.
- VIII. Groteszk-humoros lapok.

Az I. csoporthoz tartozik néhány város- illetve falukép, továbbá a hagyományos értelemben vett tájképek. Utóbbiak egy részén (Január, Ladikjavítók, Vadászok) Gácsi bruegheli felfogásban illesztette a szinte általánossá váló karakírozás mellett is nagyon életszerű figuráit a tájba. Máshol (Faluszéle pocsolóival, Alföld) az alakok hiányoznak, előtérbe kerülnek a festői elemek, a bemutatott részletet ennek ellenére groteszk hangulat lengi körül. A művész otthon érzi magát a természetben, ismeri annak minden elemét, fákat,

bokrokat, zombéket, dombot, pocsolókat. Különösen sokat variált, kedvelt motívumokra lelt az alföldi tanyavilágban. Előszeretettel rajzolja, metszi (és festi is) a régi, öreg, az elmúlás hangulatát magán hordozó falu- vagy városszéli omladozó házakat, a kiszáradt fákat. Nem a jelenüket, hanem a múltjukat látja bennük, és ezt meggyőzően érzékelteti is.

II. Gácsi művészetére igazából nem jellemzők a portrék, noha ragyogó karakterizáló képessége volt. Kisszámú, ma már nehezen azonosítható arcképe mellett néhány egészalakos, modell után készült ábrázolás (Festő, Erzsike) is e csoporthoz sorolható.

III. Az illusztrációk általában piaci igényeket tükröznek. Ízes, kedvesen humoros, színezett meseképeit gyerekszobák díszéül szánta. A kiskakas gyémánt félkrajcárja két lapján középkori képszerzési elveket fölelevenítve három-három jelenetet szerkeszt közös kompozícióba. A háromrészes A brémai muzsikuskok ezzel szemben a mese három kulcsjelenetét emeli ki. A hatvanas években Gácsi több művet is illusztrált (Petőfi: Szeget szeggel, Gara: Obsitos). Hagyatékában több, kiadásra nem került töredék is megmaradt (Kanteletár-illusztráció, Villon-i illusztráció, Madarak stb.). Eltérő hangvételük tanúbizonyság arra, milyen jó érzékkel alkalmazkodott a művész a szöveg hangulatához.

IV–V. A mindig eredeti humorral készülő ex librisek, üdvözlőkártyák és groteszk-ironikus önarcképek (tulajdonképpen számos más, egyszerű, de frappánsan humoros kisgrafika is ide sorolható, pl. Muzsikuskok, Cigányok, Stúdió, Háromkirályok, Halleluja stb.) Gácsi legépszerűbb alkotásai közé tartoznak. Önarcképein nem idealizál, nem próbálja magát saját énjén felülemelkedve, hűvös szenvtelenséggel bemutatni. Inkább szerepet játszik, s úgy figurazza ki önnön magát, hogy közben a környező világról is véleményt mond. Így jelenik meg egyszer pezsgősüvegét kedélyesen üdvözlésre emelő utcai zenés koldusként (Törley), máskor óragyújtásért és ex libris-hamisításért körözött, falábú, közveszélyes kalózként (Gácsi M. közv.

óragyújtó), egykerekű biciklin ülő, az ünnepi italokat tálcán egyensúlyozó, csikosruhás komédiásként (BÚÉK 1988), vagy kötélén rángatott bábfiguraként (Ex libris Gácsi M.). Kezében gyakran tart üveget vagy borospoharat, egy-egy tárggyal, felirattal utal kedves időtöltéseire is (ex libris-készítés, hangulatos régi tárgyak, jelvények, kitiüntetések, órák gyűjtése). E mellékesnek, csupán humorosnak ható részletekkel, szerepeivel legalább annyit elárul önmagáról, mint a legjobb karakterportréval.

VI. A rendező elvként választott tematika erősen eltérő hangnemű műveket sorol e csoportba. Egyik végét mutatja pl. a két Dózsa-sorozat, melyeken Gácsi három nehezen összeegyeztethető viszonyulási formát, a groteszket, a szolidárist és a tárgyilagost rendelni sikeresen egymás mellé. E művei, hasonlóan a Kálvária című lappal, történelmi illusztrációnak is értékelhetők. A magyarok bejövetele vagy a Felszabadulásunk emlékére már jóval szubjektívebb megközelítést mutat. Az előbbi elsősorban típusok bemutatására törekszik. A Kárpát-medencébe gyanús külsejű alakokból álló, szedett-vedett társaságként bevonuló magyarok honszerző akciója csupán ürügy számára ahhoz, hogy széles tablót készítsen az őt körülvevő, elnéző iróniával kifigurázott embertípusokról. A hatvanas évek közepén (1967) készült H-bomba sorozat aggodalmasan karikírozó korrajz, a következő csoport szürreális, komor látomásainak előképe.

Bibliai tárgyú munkái (Kiűzetés a paradicsomból, a két Noé-lap, Lót menekülése Sodomából, Jónás és Ninive, a szintén itt említendő Szent Ferenc prédikál a jószágoknak vagy a Szent Antal megkísértése stb.) a meg nem értettség groteszk keretbe ágyazott rekvizitumai. E művek már nem illusztrációk – a cím élethelyzetet és életérzést takar – hanem nagyrészt a művész Szolnokról való kényszerű eljövételének – mely igazából soha nem gyógyuló, fájó sebet hagyott benne – keserű ízű grafikai lecsapódásai.

A VII. csoport lapjai a hetvenes évekhez, valamint a nyolcvanas évek elejéhez kapcsolódnak, és Gácsi grafikai oeuvre-jének talán legfajsúlyosabb, legismertebb alkotásai. Az ember jövőjét, a nukleáris háborútól, a túltechnicizálódástól és a teljes elsivárosodástól rettegetve féltő művész felkiáltójelként magasodó vízi-

ókban kiáltotta világba aggodalmait (Pasztorál a XX. századból, Szobrász, Fatanulmány a XX. század végétől, Séta a tavaszi erdőben, Az utolsó virágok, Természetbúvárok, Fizikai kísérlet stb.). A művész lelki szemei előtt megjelenő jövőben a leaszfaltozott világ kicsiny szigetein látszik csupán az anyaföld, melyből halódó, csöveken át táplált, görcsös-daganatos, elborzasztó mutációként részben fantasztikus fémformációkat növesztő fák és kórószzerű, száraz virágok állnak ki. Az ember tönkretette környezetét, géppé változtatta (Pasztorál...) az állatokat, hipermodern, égbetörő betongettókba költözött. A nukleáris pusztítás után megmaradtak lelki-szellemi színvonala a civilizáció előtti szintre süllyedt, de az újrakezdéshez nem adatik meg többé a határtalan lehetőségeket adó – hisz ezt az ember eljátszotta már – érintetlen természet. Munch rémülten roppant Sikoly-ának pusztába kiáltott szavai ezek, a művész magányosan reménytelen gátállása a történelem megállíthatatlan gomolygásában önmaga pusztítása felé rohanó emberiség előtt.

A VIII. csoport – némi egyszerűsítéssel – az „egyebek” elnevezést is kaphatta volna. Azok a grafikák kerültek ide, melyek egy része talán – további finomítás után – kisebb, önálló egységeket is képezhetne, másik része pedig a jelen tematikai felosztás logikája alapján társtalan. Amennyiben e heterogén csoporton belül más elkülönítési szempont is figyelembe vehető, mindenekelőtt két, méretében különváló vonulatát figyelhetünk meg. A nagyobb lapokon (A nagy zenegép, A masina, Remete fa, Remete lak, Készülődés stb.) mind az előző csoport szívbemarkolóan fantasztikus látomásainak drámai, mind az ex librisek, üdvözlőkártyák kedélyesen humoros hangvétele jelen van. Mint máshol is oly sok helyen, ezeken is számos sosemvolt, hulladékból konstruált szerkezetet, épület-részletet, tárgyat helyez el a művész. A kisgrafikai vonulat szerkezetileg természetesen egyszerűbb, de egyik része hangulatilag (Tábornokok, Mesterséges nap stb.) ugyancsak ezekhez kötődik. Másik része (Lovas, Papírsárkány) árny nélküli humorral fűszerezett, illusztratív jellegű alkotásokból áll.

Gácsi Mihály művészpályáján két város volt meghatározó, annak induló- és végállomása: Szolnok és Zalaegerszeg. Utóbbiban valamivel több, mint tíz évig lakott, haláláig. Zalában ezért tisztelgünk emléke előtt.